**Lidská práva očima politiků** [1969]

První číslo letošního *Světa práce* přineslo (na 3. straně) novoroční anketu, která snad bude ještě pokračovat; redakce se obrátila „v novoročním týdnu, kdy si lidé dobré vůle na celém světě slibují být napříště lepšími“, na několik známých osobností a několik prostých občanů (na něž se v 1. čísle nedostalo) s velmi konkrétní otázkou: „Jak budou (nebo jak by měla být) v příští ústavě konstituována občanská práva a svobody, a zda a v jaké míře budou v souladu s Paktem OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech a s Paktem o občanských a politických právech, jež byly loni v ČSSR přijaty?“ Na tuto otázku odpovídá potom šest předsedů a jeden místopředseda nejvýznamnějších státních orgánů (NS, vlády, NF, ČNR, SNR), jeden universitní profesor a jeden vědecký pracovník Národního shromáždění. Čtyři sloupce textu jejich odpovědí mnou otřásly.

Předseda Slovenské národní rady odmítá otázku a limine; zaráží jej prý už sama formulace otázky, „to podezřívání, z kterého se zrodila“. Proč místo upevňování vzájemné důvěry „vnášet pochybnosti o těchto otázkách již nyní“? Okolnosti, v nichž žijeme, nejsou přece takového charakteru, že by nás to „mohlo vést k takovému konstituování občanských práv v ústavě (až ji budeme dělat), jež by bylo v rozporu s tím, k čemu jsme se mezinárodně zavázali, a nebo co vyplývá z ‚polednové‘ cesty a Akčního programu KSČ“. To je zajisté formulace velmi matoucí. Přesto nás do skutečného problému nejlépe uvede právě tato odpověď, nejkratší ze všech. Politikova nervozita ukazuje, že se otázka dotkla neuralgického bodu. Vidí podezřívání tam, kde (v rámci novoročních zvyků) byla skutečně jen dobrá vůle; psychologicky jen trochu zkušenější čtenář musí už jenom z této nervozity nabýt dojmu, že nějaký důvod k podezření tu asi přece jen bude. Pomine proto možnost, že politik pouze krkolomně vyslovil své skálopevné přesvědčení o tom, že v ústavě (až na ni dojde) budou občanská práva a svobody zakotveny vskutku ve shodě s oběma Pakty, a zaměří svou pozornost na slova „okolnosti, v jakých žijeme“ a zejména na odmítnutou možnost zakotvení oněch práv a svobod „v rozporu s tím, k čemu jsme se mezinárodně zavázali“. Bude v právu alespoň v té míře, že pod mezinárodním závazkem si na prvním místě představí to, o čem téměř nikdo z nás nic přesného neví, kromě toho snad, že určitě nejde o zajištění našich občanských práv a svobod; a bude v právu také tehdy, nebude-li československý podpis Paktů (právě tak jako podpis ostatních socialistických zemí) považovat za mezinárodní závazek. Neboť podpis Paktů je hezkým, ale právně naprosto nezávazným politickým gestem; přesvědčili jsme se o tom ostatně loni v srpnu ad oculos. Vskutku závazná je teprve ratifikace Paktů v Národním shromáždění. Zdá-li se redakční otázka předsedovi SNR téměř urážlivá, pak by měl říci, co soudí o ratifikaci Paktů a co udělá pro to, aby k ní došlo co nejdříve.

Předseda vlády ČSSR mluví opatrněji; ví, o čem mluví. Dovolává se ostatně i opatrnosti jiných zemí (dosud byly Pakty ratifikovány pouze Kostarikou). „Někde se naráží na obtíže v oblasti záruk práv hospodářských a sociálních, jinde zase na obtíže v oblasti práv politických.“ (Mimochodem: proto jsou Pakty dva, aby bylo eventuelně možno podepsat alespoň jeden – i když by to asi nedělalo nejlepší dojem.) Proto ani v příští ústavě nebudou prý základní občanská práva a svobody garantovány v plnosti, ale jen „v maximální míře“ v souladu s Pakty. „Cestou k tomu je vytvoření podmínek jak v hospodářské, tak i v politické sféře“, což je možné jen rozvíjením a upevňováním socialismu v ČSSR. Předseda vlády ovšem ví, že rozsah práv a svobod je nejen důsledkem dosaženého stupně rozvoje, ale i podmínkou rozvoje dalšího. Proto se připravují návrhy nových zákonů a souborů opatření „k upevnění zákonnosti a vytvoření záruk práv občana“. Celá otázka je tedy, jak vidí čtenář, svedena na jiné pole. Nelze nenamítnout: Ústava ustavuje stát a nikoli občana; stát a jeho ústava jsou výtvorem občanské společnosti, nikoli naopak. Proto také lidská práva a občanské svobody nejsou státem udíleny, nýbrž uznávány a respektovány (tj. nejsou-li, alespoň mají býti). Na prvním místě nejde o garantování práv a svobod, ale o jejich uznání; toto uznání má být zakotveno v ústavě, nikoli jejich garantování. Ústava nemůže nic garantovat, protože ústava může být překračována. Naše dnešní ústava není dobře formulována a leckde přímo napomáhá tomu, aby ji bylo možno snáze překračovat (i proti jejímu duchu a dokonce liteře). Přesto byla v minulosti odsouzena nesčíslněkrát k tomu, aby se stala pouhým cárem. Je tomu tak ostatně i dnes; způsob ustavení nových státních orgánů, federálních i národních, je ve flagrantním rozporu s ústavou, tj. je neústavní a protiústavní. Můžeme to považovat za něco jiného než za špatný, velmi spatný začátek v „upevňování zákonnosti“.

Předseda České národní rady naproti tomu, jak se zdá, neví nebo nechce vědět, o čem je řeč. Pokusy o formulace obecných lidských práv a o dosažení mezinárodního uznání příslušných deklarací považuje „za velkou vymoženost lidstva“; je „spokojen, že naše země je na takovém stupni vývoje, že se může k těmto deklaracím hlásit a přijímat je jako vodítko pro vlastní praxi“. Věří, že „dějiny směřují ke stále větší svobodě jednotlivce ve svobodném kolektivu a že socialismus v tomto vývoji znamená převratný skok vpřed“, i když ovšem absolutní svoboda člověka je jen utopickou fantazií. „Naše vlast oplývá světlými tradicemi lidovosti, demokratismu, humanismu, revoluční pokrokovosti a je žádoucí, aby ústava tomu odpovídala.“ A o Paktech ani slova, natož o jejich ratifikaci. Podobně se problému vyhnul i předseda ÚV Slovenské národní fronty.

Velmi nevěcně mluví i předseda Národního shromáždění (dnes už: bývalý předseda bývalého Národního shromáždění). Nejen že mluví o „řadě států, které jsou členy těchto paktů – dá-li se to tak nazvat“;

podobné nepřesnosti lze pominout. Ale způsob, jak převádí otázku právního zakotvení na otázku výkladu a dodržování zákonů v praxi, je přímo zarážející. Zajisté má pravdu, připomíná-li (i my jsme tak před chvílí učinili), že „v nedaleké minulosti jsme měli rovněž řadu práv občanů v zákonech. A přesto docházelo k deformacím a nezákonnostem“. I to je pravda, že „bychom všichni nyní potřebovali, abychom se naučili plnit a respektovat naše dosavadní zákony, aby byla záruka, že budou plněny i zákony přijímané v budoucnosti“; dodal bych k tomu jen, že naše vrcholné státní orgány jdou v této věci prašpatným příkladem vstříc (jak už také bylo naznačeno). S čím však naprosto nemohu souhlasit: že prý „potom bude všechno v pořádku“ (až se budou všeobecně plnit dosavadní zákony). Velice totiž záleží právě na tom, jaké to jsou (nebo budou) zákony. A v daném případě byla řeč o zakotvení práv a svobod v příští ústavě, zejména ve vztahu k zatím jen podepsaným Paktům.

Ze všech předsedů jediný předseda ÚV Národní fronty prohlásil, že „podepsáním obou paktů vzala na sebe naše vláda závazek usilovat o jejich ratifikaci a vtělení do vnitrostátního zákonodárství – a v souvislosti s přípravou nové ústavy, pochopitelně i do ní“. Nyní prý už půjde jen o to, „aby i Federální shromáždění oba pakty projednalo a při svém dalším postupu z nich vycházelo“. Samozřejmě to je věc zákonodárných sborů, ale Národní fronta jako politický partner zastupitelských sborů prý učiní vše, aby závazky, které z obou paktů vyplývají, byly v našem právním rádu i v praxi respektovány. Bohužel to byl právě předseda vlády, který problematizuje názor, že by vláda podpisem Paktů na sebe vzala závazek usilovat o jejich ratifikaci; naopak se zdá, že vláda o ratifikaci usilovat nehodlá. Kdyby se Národní fronta plně zasadila o ratifikaci Paktů (a Opčního protokolu, na který se nesmí zapomínat, nemá-li ratifikace pozbýt skutečné účinnosti), jistě by to znamenalo mnoho. Jsme-li ujištěni, že NF „učiní vše“, chceme věřit, že to budou její vedoucí představitelé, kteří se ve Federálním shromáždění ujmou nezbytné iniciativy. I když není zcela jasné, proč to neučinili už dříve, hned po podpisu Paktů naší vládou.

Podstatu celé záležitosti museli proto vyslovit odborníci, kteří nejsou tak vysoce politicky exponovaní. JUDr. Cubínek z aparátu Národního shromáždění vyslovil požadavek, že demokratická a socialistická společnost „musí být zbavena strachu z útisku a teroru“, že je třeba vytvořit „podmínky pro to, aby každý mohl otevřeně a bez bázně používat svých politických, občanských a sociálních a kulturních práv“. Prof. Bystrický pak, vzpomenuv rezoluce Jednoty českých právníků (z 12. 12. 1968), upozorňuje také na nebezpečí, že vznikne rozpor mezi deklarovanými zásadami a politickou praxí. Ale ví o způsobu a cestě, jak tomu bránit a zabránit: „zavedením účinné institucionální kontroly společenské, pomocí hromadných sdělovacích prostředků. Ne nadarmo se zdů-

razňuje, že svoboda tisku a projevu je jednou z nejdůležitějších svobod a podmínkou k zajištění ostatních lidských práv a svobod.“

Naše závěry z ankety jsou dost skličující. Jsou však také poučné. My všichni to musíme neochvějně chtít, a pak to provedou také naši vedoucí politikové: 1. ratifikaci Paktů a Opčního protokolu, 2. tomu přiměřenou ústavu, zákony a nařízení, 3. na výkonných orgánech nezávislé soudy (včetně soudu ústavního), aby se občané měli kam odvolat.

[Původně glosa pro časopis *Tvář.* Dopsáno a odevzdáno 11. ledna 1969 (pozn. aut.).]